

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 408

Przestrzeń w nowych realiach gospodarczych

Redaktorzy naukowi
Stanisław Korenik
Piotr Hajduga
Małgorzata Rogowska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl
Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-551-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Hanna Adamiczka, Bartosz Adamiczka: Analiza i ocena stanu obecnego oraz perspektywy rozwoju komunikacji miejskiej we Wrocławiu	11
Henryk Brandenburg, Michał Szkotnicki: Wpływ współfinansowania ze środków Unii Europejskiej na rentowność projektów publicznych	36
Patrycja Brańka: Identyfikacja procesów semiurbanizacji w strukturze przestrzennej województwa małopolskiego	50
Zofia Dolewka: Budżet partycypacyjny w teorii i w praktyce	62
Beata Zofia Filipiak: Strategia podatkowa władz samorządowych jako czynnik stymulujący rozwój lokalny.....	74
Dariusz Głuszczyk: Regionalny System Finansowania Działalności Innowacyjnej – ujęcie definicyjne i modelowe	85
Krystian Heffner: Oddziaływanie centrów handlowych na przekształcenia strefy zewnętrznej metropolii w województwie śląskim.....	95
Marian Kachniarz: Zmiana struktur czy instytucji? Poglądy na metody eliminacji dysfunkcji podziału terytorialnego	107
Piotr Krajewski, Aleksandra Jankowska: Wpływ utworzenia Parku Krajobrazowego „Dolina Bystrzycy” na zagospodarowanie przestrzenne	117
Agnieszka Krześ: Konkurencyjność Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego – wybrane aspekty.....	128
Marian Maciejuk: Zróżnicowanie wykorzystania funduszy unijnych w jednostkach samorządu terytorialnego w województwie dolnośląskim w latach 2007–2013.....	139
Magdalena Mayer: Handel w mieście XXI wieku. Strefy handlu w małych miastach	148
Anna Mempel-Śnieżyk: Wyzwania współczesnych miast. Wrocław jako miasto kultury, nauki i innowacji.....	159
Marek Obrębalski: Dolnośląsko-czeska współpraca transgraniczna samorządu regionalnego.....	172
Jerzy Oleszek: Współczesna postać przestrzeni wiejskiej pogranicza polsko-czeskiego regionu Góry Złote/Rychlebske Hory – próba oceny	184
Zbigniew Piepiora, Jacek Potocki: Powódzie w historii miasta Kowary (Schmiedeberg).....	195
Małgorzata Pięta-Kanurska: Istota procesu gentryfikacji ze szczególnym uwzględnieniem roli klasy kreatywnej	206

Dorota Rynio: Makroregion Polski Zachodniej – tworzenie i zarządzanie złożonym podmiotem w warunkach gospodarki globalnej	216
Przemysław Sekuła: Budżet zadaniowy jako skuteczne narzędzie zarządzania w samorządzie.....	229
Małgorzata Twardzik: Nowoczesny handel w przestrzeni miast Aglomeracji Górnośląskiej	239
Kazimiera Wilk: Wydatki budżetowe jednostek samorządu terytorialnego w Polsce w latach 2006–2012 – wybrane zagadnienia.....	250
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Znaczenie bliskości dla występowania efektu synergii w powiązaniach funkcjonalnych jednostek przestrzennych	261

Summaries

Hanna Adamiczka, Bartosz Adamiczka: Public transport in Wrocław: analysis and assessment of the present situation with perspectives of development	11
Henryk Brandenburg, Michał Szkotnicki: The impact of co-financing from the European Union funds on the profitability of public projects	36
Patrycja Brańka: Semiurbanization processes identification in spatial structure of Malopolska.....	50
Zofia Dolewka: Participatory budgeting in theory and in practice.....	62
Beata Zofia Filipiak: Local tax strategy as a factor of stimulation of local development.....	74
Dariusz Głuszczyk: Regional System of Financing Innovation Activity – a model and a definitional approach	85
Krzysztof Heffner: The impact of shopping malls on the transformations of the metropolitan outer zone in the Śląskie Voivodeship.....	95
Marian Kachniarz: Change of structures or institutions? Views on the methods of territorial division dysfunction elimination	107
Piotr Krajewski, Aleksandra Jankowska: The impact of Bystrzyca Valley Landscape Park creation on spatial development.....	117
Agnieszka Krześ: Competitiveness of Wrocław Metropolitan Area – chosen aspects.....	128
Marian Maciejuk: Differences in the use of the European Union funds of self-government units in Lower Silesia region in the period 2007–2013 ..	139
Magdalena Mayer: 21 st century town – evolution of market area.....	148
Anna Mempel-Śnieżyk: Challenges of modern cities. Wrocław as a city of culture, science and innovation.....	159
Marek Obrębalski: Lower Silesian-Czech cross-border co-operation of regional self-government	172

Jerzy Oleszek: Contemporary form of the village space of the Poland-Czech borderland of the region of the Złote Mountains/Rychlebskie Hory – attempt of the evaluation	184
Zbigniew Piepiora, Jacek Potocki: Floods in the history of Kowary (Schmiedeberg)	195
Malgorzata Pięta-Kanurska: The gentrification process with particular emphasis on the role of the creative class.....	206
Dorota Rynio: Poland’s West Macroregion – creating and control grouping area in global economy conditions	216
Przemysław Sekuła: Performance budgeting as an effective management tool in local government	229
Malgorzata Twardzik: Modern retail trade in the cities of Upper Silesian Agglomeration	239
Kazimiera Wilk: Budgetary expenditures of local government units in Poland over the years 2006–2012 – chosen aspects	250
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Importance of proximity for a synergy effect in functional relationships between spatial units	261

Patrycja Brańka

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
e-mail: brankap@uek.krakow.pl

IDENTYFIKACJA PROCESÓW SEMIURBANIZACJI W STRUKTURZE PRZESTRZENNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

SEMIURBANIZATION PROCESSES IDENTIFICATION IN SPATIAL STRUCTURE OF MALOPOLSKA

DOI: 10.15611/pn.2015.408.03

Streszczenie: Procesy semiurbanizacji obszarów wiejskich, innymi słowy: częściowej urbanizacji, stanowią jeden z istotnych przejawów zmian zachodzących w przestrzeni obszarów wiejskich. Z założenia stanowią pożądane zjawisko, przyczyniając się do rozwoju na terenach wiejskich funkcji pozarolniczych, w efekcie podnosząc ich konkurencyjność. Najczęściej mają one jednak różny przebieg oraz charakter, wpływając w różnym stopniu na rozwój demograficzny, społeczny czy też ekonomiczny. Niezależnie od charakteru procesów semiurbanizacji pod ich wpływem przeobrażeniom ulega zagospodarowanie przestrzenne, często zmieniając wartość przestrzeni. Głównym celem przeprowadzonych badań jest rozpoznanie obszarów semiurbanizacji w województwie małopolskim, ocena siły oddziaływania ośrodków miejskich województwa na sąsiednie obszary oraz próba identyfikacji tych czynników, które w największym stopniu przyczyniają się do zmian zachodzących na obszarach wiejskich. W literaturze przedmiotu wykorzystywane są różne mierniki służące do identyfikacji procesów semiurbanizacji. W niniejszym opracowaniu koncentrowano się na sześciu wskaźnikach (m.in.: atrakcyjność migracyjna, dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej na mieszkańca, dochody własne gmin na mieszkańca), które posłużyły do rozpoznania ich natężenia na obszarze województwa małopolskiego.

Słowa kluczowe: urbanizacja, semiurbanizacja, rozwój obszarów wiejskich.

Summary: Semiurbanization processes, in other words partial or incomplete urbanization, are one of the most significant manifestations of changes in the space of rural areas. They are in most part the effect of urbanized centres development impact on neighboring areas. Contemporary social and economical changes resulting from the mechanization of agricultural production, as well as the development of labor markets on urbanized areas lead to social, demographical, economic and spatial transformation of rural areas. However, the transformation does not always bring real socio-economical development. The processes of semiurbanization are determined by different factors: local authorities policy, attractive environment, improved land and current non-agricultural economic functions of rural areas. The main aim of the paper is to identify semiurbanisation areas in Malopolska region. Another purpose is to assess

the regional and local development centres (cities) impact on rural areas. Semiurbanisation processes can be described by different indices. In this paper the processes are identified on the basis of six indices e.g. migration attractiveness, municipal revenues per capital, income from non-agricultural activities per capita.

Keywords: urbanization, semiurbanization, rural areas development.

1. Wstęp

Procesy semiurbanizacji obszarów wiejskich, innymi słowy: częściowej urbanizacji, stanowią jeden z istotnych przejawów zmian zachodzących w przestrzeni, a będących w przeważającym stopniu wynikiem rozwoju ośrodków miejskich oraz ich oddziaływania na sąsiednie (niezurbanizowane) obszary. Zachodzące współcześnie przemiany społeczno-gospodarcze związane z postępującą mechanizacją produkcji rolnej, ciągłym rozwojem rynków pracy na obszarach zurbanizowanych powodują, że obszary wiejskie dzięki różnym powiązaniom funkcjonalnym przejmują impulsy rozwojowe, prowadzące do przeobrażeń także ich struktury demograficznej i przestrzennej, chociaż nie zawsze towarzyszy im faktyczny rozwój społeczno-gospodarczy.

Procesy semiurbanizacji z założenia stanowią pożądane zjawisko, przyczyniając się do rozwoju na terenach wiejskich funkcji pozarolniczych, w efekcie podnosząc ich konkurencyjność. Najczęściej mają one jednak różny przebieg oraz charakter, wpływając w różnym stopniu na rozwój demograficzny, społeczny czy też ekonomiczny. Niezależnie od charakteru procesów semiurbanizacji pod ich wpływem przeobrażeniom ulega zagospodarowanie przestrzenne, często zmieniając wartość przestrzeni.

Głównym celem przeprowadzonych badań było rozpoznanie obszarów semiurbanizacji w województwie małopolskim oraz ocena siły oddziaływania ośrodków miejskich województwa na sąsiednie obszary.

2. Semiurbanizacja – pojęcie, przejawy, skutki

Genezę pojęcia semiurbanizacji wiąże się z badaniami prowadzonymi w latach 60. przez S. Golachowskiego na Śląsku Opolskim. Mający miejsce w tym czasie proces masowych dojazdów do pracy w miastach oraz powstanie wielu dużych zakładów produkcyjnych na wsi spowodowały istotne zmiany na obszarach wcześniej niezurbanizowanych. Były one związane przede wszystkim z wypieraniem funkcji rolniczej na obszarach wiejskich położonych wokół największych miast regionu, głównie przez funkcję mieszkaniową, a także z pojawieniem się z dala od największych ośrodków miejskich osiedli przemysłowo-mieszkaniowych położonych przy powstałych zakładach produkcyjnych. Zjawiska te jednak nie doprowadziły do całkowitej urbanizacji obszarów wiejskich, wpłynęły jedynie częściowo na zmianę

charakteru jednostek wiejskich – strukturę ich gospodarki, a także krajobraz [Gola-chowski 1965, s. 56].

Biorąc powyższe pod uwagę, można założyć, że zmiany zachodzące na obszarach wiejskich związane z procesami ich urbanizacji w przeważającej większości (wyjątki mogą stanowić wsie położone w najbliższym sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich, które często są wchłaniane przez miasto) mają charakter semiurbanizacji. Należy podkreślić, że niezależnie od tego, czy semiurbanizacja obszaru stanowi fazę przejściową i w efekcie zostanie on całkowicie zurbanizowany, czy przeobrażenia będą miały jedynie charakter częściowy, powoduje ona trwałe zmiany w strukturze społeczno-gospodarczej, a także w zagospodarowaniu przestrzennym, przez co zmienia się jakość i wartość samej przestrzeni.

Różnorodność przejawów procesów semiurbanizacji powoduje, że identyfikacja najistotniejszych z nich jest etapem przesądzającym o trafności badań. Jak pisze A. Czarnecki [2009, s. 21], „Urbanizacja, jeden z procesów cywilizacyjnych wielkiej skali, kształtujący współczesny obraz świata, ze względu na swą wieloaspektowość, różnorodność form, zmienność w czasie i przestrzeni, należy do tych problemów badawczych, które trudno jednoznacznie ocenić czy zdefiniować”. Fakt ten przesądza o funkcjonowaniu w literaturze przedmiotu różnych definicji tego zjawiska. Najczęściej, i w dużym uproszczeniu, urbanizację rozumie się jako upodabnianie się wsi do miast. Rozpatrywana jest najczęściej z punktu widzenia czterech sfer: demograficznej, ekonomicznej, przestrzennej oraz społecznej.

W zależności od okoliczności, w jakich przebiegają procesy urbanizacji, jej skutki mogą mieć zarówno korzystny, jak i niekorzystny wpływ na elementy życia społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich (tabela 1).

Společne skutki procesów semiurbanizacji są związane po pierwsze ze zmianą zachowań mieszkańców, przejmowaniem zwyczajów ludzi mieszkających w miastach (np. sposobu spędzania wolnego czasu, uleganie trendom związanym z modą, muzyką, sztuką, częstsze korzystanie z nowych technologii), zanikaniem lokalnej kultury. Po drugie niezależnie od tego, czy semiurbanizacja jest w większym stopniu związana z rozwojem funkcji mieszkaniowej na obszarach wiejskich dużych miast, czy powstaniem nowych przedsiębiorstw, jej procesy zazwyczaj skutkują zmianami na rynku pracy, co najczęściej wiąże się z podniesieniem poziomu wykształcenia mieszkańców, a także ich kwalifikacji zawodowych. Należy jednak pamiętać, że istotnym problemem obszarów wiejskich, szczególnie tych położonych peryferyjnie, jest odpływ ludzi młodych i wykształconych do miast. Semiurbanizacja wiąże się ponadto ze zwiększeniem dostępu do obiektów infrastruktury społecznej, co wpływa na podniesienie jakości życia ludzi.

Zmiany, jakie pod wpływem procesów częściowej urbanizacji zachodzą w sferze ekonomicznej, w przeważającej większości są pożądane i pozytywnie oddziałują na rozwój jednostki. Zazwyczaj prowadzą do rozwoju przedsiębiorczości, podniesienia poziomu zamożności mieszkańców, większych wpływów do budżetów jednostek, zwiększenia lokalnych inwestycji, zarówno w sferze prywatnej, jak i publicznej. Na-

Tabela 1. Wybrane skutki procesów semiurbanizacji

Sfera oddziaływania procesów semiurbanizacji	Charakter skutków	
	korzystny	niekorzystny
Społeczna	<ul style="list-style-type: none"> – rozwój rynku pracy – rozwój infrastruktury społecznej (szkolnictwo, służba zdrowia, kultura, rozrywka) – większy dostęp do kultury masowej oraz osiągnięć cywilizacyjnych – większy dostęp do dóbr i usług publicznych 	<ul style="list-style-type: none"> – odpływ ludzi wykształconych do miast – zanikanie przejawów rdzennej kultury, folkloru – rozluźnienie więzów rodzinnych – mniejsze przywiązanie do lokalnych wartości oraz tradycji – wpływ negatywnych skutków kultury masowej
Ekonomiczna	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost przedsiębiorczości – wzrost dochodów jednostek administracyjnych – wzrost zainwestowania w sektorze prywatnym oraz publicznym – wzrost wielofunkcyjności gospodarki obszarów wiejskich – wzrost konkurencyjności lokalnej gospodarki – spadek bezrobocia 	<ul style="list-style-type: none"> – wypieranie lokalnych przedsiębiorców – obniżenie jakości środowiska przyrodniczego, stanowiącego istotny czynnik rozwoju obszaru
Przestrzenna	<ul style="list-style-type: none"> – rozwój infrastruktury technicznej w tym komunikacyjnej – rozwój infrastruktury informacyjnej – powstanie nowych osiedli mieszkaniowych wraz z bazą usługową dobrze wkomponowanych w otoczenie, podnoszących estetykę zagospodarowania przestrzennego – lepsze planowanie przestrzenne związane z rozwojem nowych funkcji na obszarach wiejskich (dzięki nowym planom miejscowym) – wzrost wartości nieruchomości 	<ul style="list-style-type: none"> – naruszenie zasobów środowiska naturalnego poprzez ekspansywną zabudowę – zanik dawnego wiejskiego krajobrazu (specyficznej architektury, jak i widoków związanych ze środowiskiem naturalnym wsi) – nieplanowane, chaotyczne wymieszanie stylów zabudowy naruszające zasady ładu przestrzennego – niekontrolowana zmiana przeznaczenia gruntów z rolnego na budowlane, umożliwiające rozpraszanie zabudowy

Źródło: opracowanie własne.

leży jednak podkreślić, że semiurbanizacja nie zawsze przyczynia się do rozwoju gospodarczego obszaru wiejskiego. Aby tak się stało, konieczne są sprzyjające okoliczności, takie jak np.: skuteczna polityka władz lokalnych, oparta na umiejętnym zarządzaniu rozwojem, dobrze prowadzona polityka przestrzenna, prowadzenie skutecznej promocji jednostki.

Wreszcie procesy semiurbanizacji wpływają na zagospodarowanie przestrzenne obszarów wiejskich. Poprzez wprowadzanie do dotychczasowej zabudowy budynków oraz obiektów infrastrukturalnym o „miejskim” charakterze na trwałe zaciera się dotychczasowy, czasem unikatowy krajobraz wiejski. Trudno tutaj jednoznacznie stwierdzić, czy zmiany takie przynoszą korzyści i pozytywnie wpływają na szeroko rozumiany ład przestrzenny. Jeśli zmiany dokonują się w sposób chaotyczny, niewynikający z opracowanych wcześniej planów miejscowych, bez zrozumienia dla wartości kulturowych obszaru, przeprowadzane inwestycje mogą prowadzić do negatywnych zmian w przestrzeni. Ponadto procesy urbanizacyjne często łączą się z niekontrolowaną zabudową na obszarach niewyposażonych w odpowiednią infrastrukturę techniczną, generując tym samym potrzebę budowy jej coraz to nowych odcinków, a tym samym wydatki samorządów lokalnych. Zjawiska niekontrolowanych zmian struktury społecznej i ekonomicznej obszarów wiejskich jako efektu „rozlewania się miast” określa się w literaturze przedmiotu pojęciem *urban sprawl* (por. [Perrsky, Wiewel 2012, s. 151–154]).

W literaturze francuskojęzycznej zjawisko przenikania miejskości na obszary wiejskie, przejawiające się przede wszystkim w zmianach organizacji przestrzeni, strukturze zatrudnienia mieszkańców, stosunkach społecznych, jest nazywane nową (współczesną) wiejskością – *nouvelle ruralité*. Według różnych autorów coraz większa integracja społeczno-gospodarcza na świecie powoduje większe wzajemne przenikanie procesów na różnych obszarach (zarówno w sensie przestrzennym, jak i problemowym). Dlatego też obszary wiejskie będąc w mniejszym bądź większym stopniu pod wpływem procesów urbanizacyjnych powoli tracą swoje dawne cechy (por. [INRA 2008, s. 82; Rieutort 2012, s. 49–52; Talandier 2008, s. 260–262]).

3. Założenia metodologiczne

Głównym celem podjętych badań jest identyfikacja obszarów semiurbanizacji w województwie małopolskim, ocena stopnia natężenia jej procesów oraz czynników, które ją kształtują.

Przedmiotem analizy są gminy wiejskie oraz miejsko-wiejskie w województwie małopolskim. Pewnym wyzwaniem w trakcie prowadzonych analiz było opracowanie listy zmiennych pozwalających na identyfikację obszarów będących pod wpływem procesów urbanizacji. Autorzy opracowań dotyczących oceny stopnia urbanizacji czy też semiurbanizacji prezentują często różne podejścia metodologiczne. Przykładowo, M. Borowiec [2008, s. 90–122] dokonuje oceny poziomu semiurbanizacji na obszarach wiejskich województwa małopolskiego przy wykorzystaniu takich cech jak: udział utrzymujących się z pracy poza rolnictwem w ogólnej liczbie utrzymujących się z pracy, udział ludności z wyższym wykształceniem, liczba organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców. W. Kamińska [2008, s. 72–89] rozpatruje semiurbanizację w jej trzech aspektach: demograficznym, ekonomicznym oraz komunalnym. Ciekawe podejście do identyfikacji zmian strukturalnych zachodzą-

cych w sieci wiejskiej regionu opolskiego, świadczących o postępujących procesach semiurbanizacji, prezentuje K. Heffner [2008, s. 63]. Według autora do przejawów częściowej urbanizacji zaliczyć można m.in.: postępujące rozdrobnienie gospodarstw rolnych, przekazywanie, dzierżawa gruntów rolnych, podział gospodarstw na cele nierolnicze, ruchy wahałowe, odchodzenie od zajęć rolniczych, dojazdy do szkół i nauki, nowe zakłady przemysłowe i usługowe na obszarach wiejskich. Biorąc pod uwagę przejawy, a przede wszystkim potencjalne skutki semiurbanizacji, przedstawione wcześniej, jak również pewne ograniczenia wynikające z dostępności danych statystycznych dla poziomu gminnego, dla celów badania wyodrębniono sześć zmiennych:

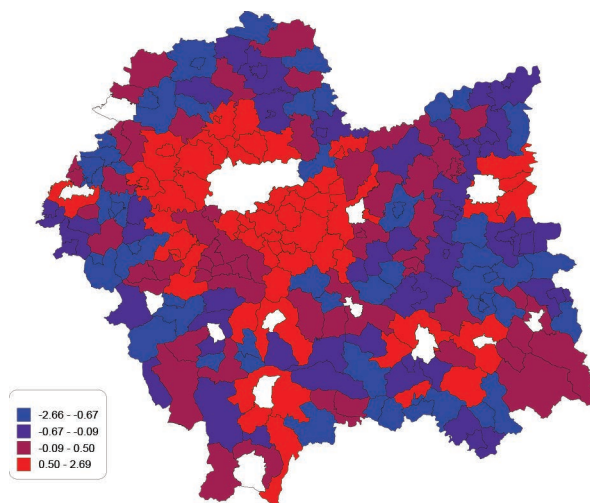
- atrakcyjność migracyjną,
- dochody własne gmin na mieszkańca,
- dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej na mieszkańca,
- odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym,
- odsetek zatrudnionych wśród ludności w wieku produkcyjnym,
- podmioty gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców.

W celu identyfikacji obszarów semiurbanizacji, za pomocą metody standaryzowanych sum obliczono syntetyczne wskaźniki dla gmin województwa małopolskiego.

4. Identyfikacja obszarów semiurbanizacji w województwie małopolskim

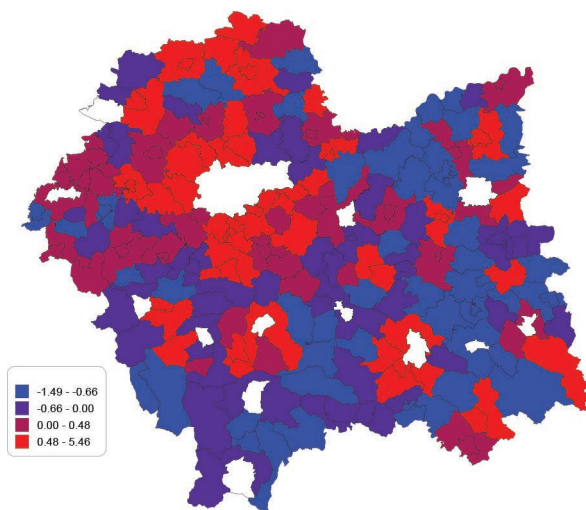
Do oceny stopnia semiurbanizacji obszarów wiejskich województwa małopolskiego posłużyły zmienne charakteryzujące najistotniejsze zjawiska związane jej procesami. W badaniach została uwzględniona atrakcyjność migracyjna gmin. Zmienna ta w bezpośredni sposób wskazuje na procesy urbanizacyjne wynikające z faktu osiedlania się ludności miejskiej na terenach wiejskich. Jej wysokie wskaźniki świadczą o zmianach zachodzących na obszarach wiejskich, wynikających z rozwoju na nich funkcji mieszkaniowej.

W województwie małopolskim do obszarów wiejskich o najwyższych wskaźnikach atrakcyjności migracyjnej należą te położone wokół Krakowa (gminy należące do Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego), z wyjątkiem gminy Igołomia-Wawrzeńczyce. Ponadto wysokie wskaźniki atrakcyjności migracyjnej charakteryzują gminy położone w najbliższym sąsiedztwie Tarnowa (oprócz gmin położonych po jego zachodniej stronie), Nowego Sącza (poza gminami południowymi), Nowego Targu, Zakopanego, Oświęcimia, Grybowa, Mszany Dolnej. Świadczy to o występowaniu zjawiska przenoszenia się ludności z miast poza jego granice. Towarzyszy mu najczęściej zmiana w strukturze zabudowy obszarów wiejskich – powstające nowe budynki mieszkalne zazwyczaj odbiegają formą od zabudowy wiejskiej, na trwałe zmieniając krajobraz obszaru wiejskiego. Rozwój funkcji mieszkalnej wpływa znacząco na zagospodarowanie przestrzenne jednostki, niosąc za sobą wiele zmian, z których najistotniejsze zostały wskazane w tabeli 1.

Rys. 1. Atrakcyjność migracyjna gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. Wysokość dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej na mieszkańca w strukturze przestrzennej obszarów wiejskich województwa małopolskiego

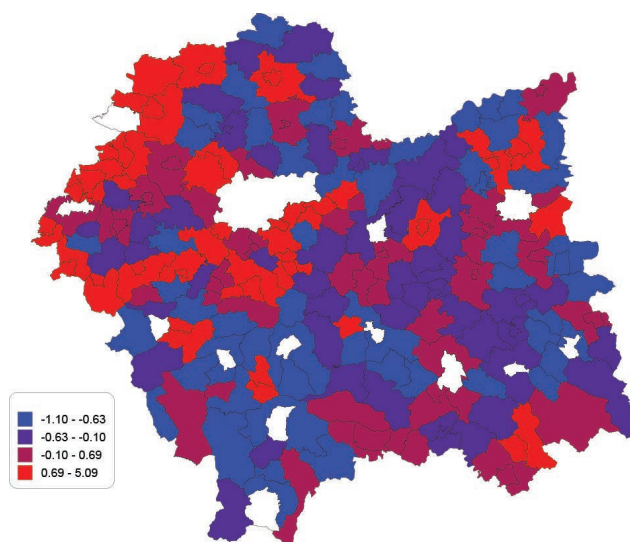
Źródło: opracowanie własne.

O wykształceniu na obszarach wiejskich pozarolniczych funkcji gospodarki świadczą między innymi dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej na mieszkańca. W województwie małopolskim, wśród gmin objętych badaniem naj-

wyższy poziom tych dochodów osiągnęły gminy położone w sąsiedztwie Krakowa (poza takimi gminami, jak: Igołomia-Wawrzeńczyce, Słomniki oraz Kocmyrzów-Luborzyca, gdzie silnie rozwinięta jest funkcja rolna). Ponadto wysokie dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej osiągają mieszkańcy gmin położonych w bliskiej odległości od konurbacji śląskiej (Wolbrom, Olkusz, Miechów, Kozłów, Charsznica), (rys. 2).

Podobnie wysokie w skali województwa dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej osiągają mieszkańcy gmin sąsiadujących z takimi miastami, jak: Nowy Sącz, Tarnów, Gorlice, Mszana Dolna. Najniższe tego typu dochody charakteryzują mieszkańców gmin wiejskich położonych z dala od większych ośrodków miejskich.

Procesy urbanizacyjne wiążą się ze wzrostem wskaźnika zatrudnienia, co zwykle stanowi efekt rozwijania nowych funkcji gospodarki, a co za tym idzie pojawia się większych możliwości na rynku pracy. Najwyższe wskaźniki zatrudnienia charakteryzują część gmin położonych na terenie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (poza tymi, gdzie dominującą funkcję gospodarczą stanowi rolnictwo), gminy położone wzdłuż granicy województw małopolskiego i śląskiego. W przypadku tej drugiej grupy gmin istotne znaczenie ma bliskość konurbacji śląskiej oraz ich miejsko-wiejski charakter (Oświęcim, Kęty, Trzebinia, Libiąż, Chrzanów, Olkusz, Wolbrom).

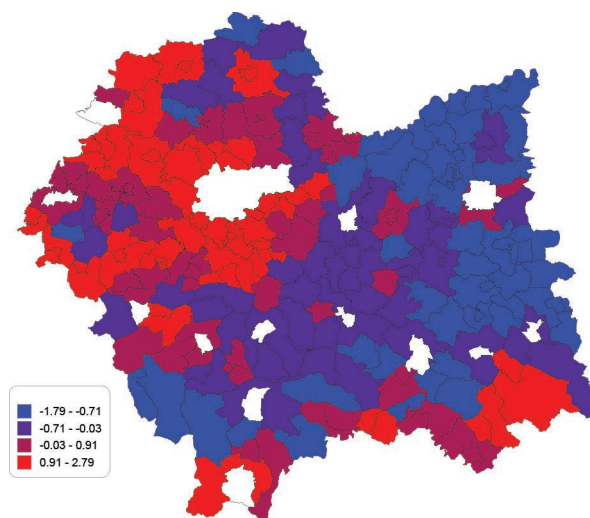

Rys. 3. Odsetek zatrudnionych wśród ludności w wieku produkcyjnym w układzie przestrzennym obszarów wiejskich województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne.

Gminy położone w najbliższym sąsiedztwie dwóch pozostałych miast na prawach powiatu – Tarnowa i Nowego Sącza – charakteryzują się nieco niższymi niż poprzednie wartościami odsetka zatrudnionych wśród osób w wieku produkcyjnym.

Procesy urbanizacji często związane są ze wzrostem przedsiębiorczości. Szczególnie jest to widoczne na obszarach wiejskich położonych w niewielkiej odległości od dużych miast bądź dobrze skomunikowanych z obszarami zurbanizowanymi.

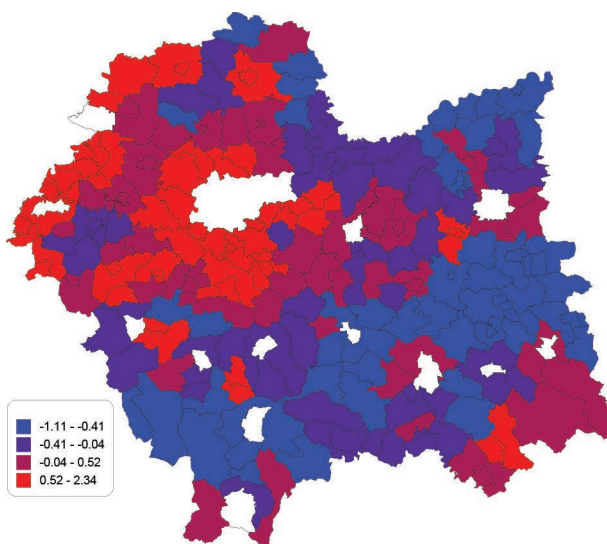
Rys. 4. Liczba przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców w gminach wiejskich oraz miejsko-wiejskich województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne.

W układzie przestrzennym województwa małopolskiego najwyższe wskaźniki przedsiębiorczości osiągnęły gminy położone wokół Krakowa (z wyjątkiem gmin o wybitnie rolniczym charakterze, takich jak Igołomia-Wawrzeńczyce i Kocmyrzów-Luborzyca). Rozwój przedsiębiorczości na terenie tych gmin jest związany przede wszystkim z bliskością Krakowa, w niektórych przypadkach dodatkowym czynnikiem stymulującym jest dostęp do infrastruktury transportowej (Zabierzów, Wieliczka, Zielonki). Ponadto stosunkowo wysokim poziomem przedsiębiorczości charakteryzują się gminy położone w północno-zachodniej części województwa (w szczególności Myślenice, Wadowice, Miechów, Olkusz, Wolbrom). Jest to częściowo związane z dogodnym położeniem pomiędzy aglomeracją śląską a Krakowem oraz stosunkowo dobrze rozwiniętą infrastrukturą transportową. Na tym obszarze najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości posiada Kalwaria Zebrzydowska, gdzie rozwinął się przemysł meblarski. Do grupy gmin o wysokich w skali województwa wskaźnikach przedsiębiorczości należą te położone wzdłuż południowej

granicy województwa (Kościelisko, Poronin, Szczawnica, Krynica-Zdrój, Muszyna, Uście Gorlickie). Fakt ten można wiązać z rozwiniętą na tych obszarach funkcją turystyczną.

Analiza wybranych cech charakteryzujących poziom semiurbanizacji na obszarach wiejskich wskazuje na ich znaczące zróżnicowanie w układzie przestrzennym województwa. Prowadzi to do wniosku, że na procesy semiurbanizacji, w zależności od uwarunkowań obszaru wiejskiego, wpływ mają różne zjawiska. W celu rozpoznania poziomu urbanizacji obliczono syntetyczne miary stanowiące wypadkową wyodrębnionych zmiennych (rys. 5).

Rys. 5. Syntetyczne miary semiurbanizacji w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa małopolskiego

Źródło: opracowanie własne.

Najwyższe w skali województwa syntetyczne wskaźniki semiurbanizacji charakteryzują gminy położone w jego północno-zachodniej części. Wśród gmin o charakterze wiejskim najwyższe współczynniki semiurbanizacji mają Zabierzów, Wielka Wieś, Zielonki, Bolesław, Mogilany, Michałowice, Czernichów, Siepraw. Są to obszary charakteryzujące się wysokimi wskaźnikami w ramach wszystkich badanych zmiennych, co prowadzi do wniosku, że procesy urbanizacji na tych obszarach są zaawansowane. Wśród gmin o charakterze miejsko-wiejskim wysokimi wskaźnikami semiurbanizacji charakteryzują się: Niepołomice, Myślenice, Wieliczka, Krynica-Zdrój, Wieliczka, Skawina, Trzebinia. Większość z nich położona jest w niewielkiej odległości od Krakowa oraz posiada znaczące w skali lokalnej ośrodki miejskie. W przypadku Krynicy-Zdroju wiodącą rolę w procesach urbanizacji odgrywa roz-

winięta funkcja turystyczno-uzdrowiskowa, natomiast w przypadku Trzebini bezpośrednia bliskość regionu śląskiego. Obszary wiejskie południowo-wschodniej części województwa należą do najsłabiej zurbanizowanych.

5. Wnioski

Jak już wcześniej podkreślano, obszary wiejskie posiadają zróżnicowane struktury społeczno-gospodarcze, dlatego też ich rozwój ma wielowymiarowy i złożony charakter, co znacząco utrudnia jego badanie. Analiza procesów semiurbanizacji, na które wpływa wiele różnorodnych uwarunkowań i o których mogą świadczyć różne zjawiska, wydaje się ograniczona. W celu dogłębnego zbadania procesów urbanizacji należałoby w pierwszym etapie wyodrębnić obszar o podobnej strukturze gospodarczej, sytuacji społecznej i najważniejszych uwarunkowaniach, a następnie opracować pewne charakterystyczne składowe tych procesów, które z drugiej strony możliwie jak najszerszej będą opisywały rzeczywistą sytuację.

Obszary wiejskie województwa małopolskiego co do struktury społeczno-gospodarczej oraz przestrzennej wykazują w skali kraju względną homogeniczność. Na ich sytuację rozwojową znaczący wpływ miały uwarunkowania historyczne. W przeprowadzonych do tej pory badaniach innych autorów obszary te są w większości charakteryzowane jako „dawna wieś galicyjska”. Jednak nie oznacza to, że w skali województwa różnice te nie występują. Wpływają na nie chociażby uwarunkowania geograficzne wynikające z samego położenia. Jako przykład można podać będące pod wpływem procesów semiurbanizacji obszary wiejskie położone wokół Krakowa, obszary położone w sąsiedztwie konurbacji śląskiej czy też te położone na obszarach górskich, gdzie rozwinęła się funkcja turystyczna. Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że poziom semiurbanizacji wykazuje znaczne zróżnicowanie w strukturze przestrzennej obszarów wiejskich województwa małopolskiego.

Procesy urbanizacyjne koncentrują się na obszarach położonych wokół Krakowa, w północno-zachodniej części województwa (w szczególności w gminach położonych na granicy z województwem śląskim) oraz w gminach południowych, gdzie rozwinęła się funkcja turystyczno-uzdrowiskowa. Pozostałe miasta województwa w znacząco słabszym stopniu oddziałują na położone wokół nich obszary wiejskie. Najbardziej widoczny jest tam rozwój funkcji mieszkaniowej.

Procesy semiurbanizacji związane z rozwojem przedsiębiorczości na obszarach wiejskich mają miejsce głównie na północno-zachodnich obszarach województwa, w szczególności koncentrują się w gminach sąsiadujących z Krakowem, a także z województwem śląskim oraz w gminach o rozwiniętej funkcji turystycznej.

Procesy semiurbanizacji nie zawsze prowadzą do pożądanych zmian w strukturze społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich. Najczęściej stanowią szansę dla rozwoju wielofunkcyjności gospodarki, inicjowania korzystnych zmian w sferze społecznej, ekonomicznej oraz przestrzennej. Aby szanse te mogły być w pełni wy-

korzystane, niezbędne jest prowadzenie polityki rozwoju, wynikającej z zewnętrznych oraz wewnętrznych uwarunkowań, z jasno wytyczonymi priorytetami, przy efektywnym wykorzystaniu lokalnych zasobów, przemyślaną polityką przestrzenną, chroniącą najcenniejsze wartości kulturowe oraz środowiskowe, wzmacniającą pozytywne skutki procesów urbanizacji.

Literatura

- Borowiec M., 2008, *Obszary wiejskie objęte semiurbanizacją w woj. małopolskim, Obszary wiejskie objęte semiurbanizacją w województwie świętokrzyskim*, [w:] Markowski T., Strzelecki Z. (red.), *Obszary urbanizacji i semiurbanizacji wsi polskiej a możliwości ich rozwoju w ramach PROW 2007-2013*, Studia KPZK PAN, tom CXIX, Warszawa, s. 90–122.
- Czarnecki A., 2009, *Rola urbanizacji w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Golachowski S., 1965, *Proces semiurbanizacji w województwie opolskim*, *Kwartalnik Opolski*, nr 2, s. 56.
- Heffner K., 2008, *Zmiany roli i kierunków rozwoju małych miast w strefach metropolitalnych*, *Biuletyn KPZK PAN, Ośrodki lokalne w strefie oddziaływania wielkich miast*, red. K. Heffner, T. Marszał, Warszawa, s. 53, 59.
- Heffner K., 2011, *Wielofunkcyjność obszarów wiejskich w Polsce – rzeczywistość czy mit? Ewolucja zagospodarowania przestrzeni wiejskiej*, Studia KPZK PAN, tom CXXXIII, *Obszary wiejskie. Wielofunkcyjność, migracje, nowe wizje rozwoju*, red. K. Heffner, W. Kamińska, Warszawa.
- INRA, 2008, *Prospective: les nouvelles ruralites en France a l'horizon 2030*, Rapport, INRA, s. 82.
- Kamińska W., 2008, *Obszary wiejskie objęte semiurbanizacją w województwie świętokrzyskim*, [w:] Markowski T., Strzelecki Z. (red.), *Obszary urbanizacji i semiurbanizacji wsi polskiej a możliwości ich rozwoju w ramach PROW 2007-2013*, Studia KPZK PAN, tom CXIX, Warszawa.
- Perrsky J., Wiewel J., 2012, *Urban decentralization, suburbanization and sprawl: an equity perspective*, [w:] Brooks N., Nonaghy K., Knaap G.J. (eds.), *Urban Economics and Planning*, Oxford University Press, New York, s. 151–154.
- Rieutort L., 2012, *Du rural aux nouvelles ruralites*, *Revue Internationale d'Education de Sevres*, Centre international d'etudes pedagogiques, s. 49–52.
- Talandier M., 2008, *Une autre geographie du developpement rural: une approche par les revenus*, *Geocarrefour*, Association des amis de la revue de geographie de Lyon, vol. 4 (83), s. 260–262.